

Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині.
– Луцьк, 2003. – Ч.2. – С.51-52.

**Наталія Пушкар,
Олексій Златогорський (Луцьк)**

Історія родини, закарбована у камені

Історія ця почалася з каменя. Як у пісні – “між кам’яних гілок кам’яні птахи співають”, – музику цього каменя супроводжують зображення пісочного годинника і крилатої коси смерті. А ще є написи та віршовані тексти. На лицевому боці накреслено: “Во Славу и Память Россійскимъ Героямъ, положившимъ жизнь свою во брани за Отечество въ 1812, 1813 и 1814 годахъ”. На зворотньому: "Победы Русскихъ:

1812 г.

Полоцкъ – Августа 6

Бородино – Августа 26

Ярославецъ – Октября 19

Красное – Ноября 5

Березино – Ноября 14

1813 г.

Кацбахъ – Августа 16

Кульмъ – Августа 17

Лейбцигъ – Октября 3

1814 г.

Монь-Мартръ – Марта 18,

А 19 того жъ м-ца удался Париж".

На одній бічній грані:

"Герои! Темъ возвеселитесь,

Что насъ съ Европою спасли.

А вы, живущіе, стремитесь,

Чтобы такую жъ честь нашли".

На другій грані:

"За верность, за труды, отвагу
Ихъ наградили Россійскій царь –
А братья отъ себя въ награду
Сей скромный здесь приносятъ дарь"[1].

Автор цього "проекту" луцький дворянин Нарушевич, можливо, з тих небагатьох поляків-учасників Вітчизняної війни 1812 року, які перебували на службі у складі російської армії. Нині важко стверджувати, коли саме і з якого дива Нарушевич вирішив виготовити пам'ятний знак у вигляді каменя з символічними написами. Можливо, як пам'ять про загиблих однополчан та як нагадування для нащадків.

Родина Нарушевичів відома на Волині з XV століття; один з найвизначніших її представників – Адам-Станіслав, луцький католицький єпископ кінця XVIII ст., польський поет та історик, автор багатотомної історії Польщі. Спадкоємцем садиби Нарушевичів у Луцьку, а на ній і каменя-пам'ятника став Станіслав Добровольський, онук Нарушевича-воїна. Архівні джерела повідомляють, що під час підготовки до святкування в місті 100-річчя Вітчизняної війни 1812 року камінь оглянув тодішній луцький голова і визнав його непридатним для помпезної дати через скромність у виконанні. "У повітовому місті Луцьку пам'ятників Вітчизняної війни 1812 року немає; камінь з надписами, що у помісті С.Добровольського, не є пам'ятником. Міський голова – Г.Скарлов", – знаходимо такий запис у матеріалах Волинського обласного архіву[2].

Про дивний камінь на садибі Добровольського згадує у своїй невеликій розвідці луцький краєзнавець початку XX ст. Олексій Мердер[3]. Садиба Добровольського була розташована в другій частині Луцька, "в кварталі, образуемом шоссе, парадным плацом, улицами Больничной и Грязной...". "Шоссе" – це Києво-Брестська дорога, тобто теперішня вулиця Лесі Українки, "Парадный плац" – площа перед Троїцьким собором, "Больничная" – Кривий Вал, а "Грязная" – Богдана Хмельницького[4].

Ми могли б ще довго кружляти навколо цих скупих даних про рід Нарушевичів-Добровольських, але несподівано з'ясувалося, що у місті проживає нащадок цього роду – Світлана Іванівна Лабай. Вона й розповіла про свого діда Жоржа Добровольського. На відміну від свого давнього предка, під час Першої світової війни він воював у польських легіонах супроти росіян. Дослужився до офіцерського чину, але пошкодив ногу і мусив залишити військо. Родина його, окрім садиби в Луцьку, мала тоді маєтності у Рожищі Луцького повіту та у Польщі.

Волинь у 20-30-ті роки ХХ століття перебувала у складі Речі Посполитої. У 1920-х роках проводилася парцеляція – аграрна реформа, що передбачала поділ ґрунтів великих власників. Уряд викупляв частини цих ґрунтів за встановленою спеціальними комісіями ціною. І не завжди ціни відповідали реальній вартості. Особливо активно проводилася ця реформа у Луцькому повіті. Погіршила становище Добровольських і світова економічна криза, що призвела до спаду цін на сільськогосподарські товари, збільшення податків і ставок кредитів. Можливо, неспроможність виплатити взятий під заставу кредит і стала причиною того, що родина втратила свої волинські маєтності. Це було важким ударом для глави сімейства, згаданого вище Станіслава – він заподіяв собі смерть. А що ж Жорж? Окрім фінансових невдач, протягом багатьох років його переслідував сильний біль у нозі, який змусив його вживати морфій. З морфію в ті роки починали свій "тернистий шлях" наркомани. Життя стало гнітити Жоржа, як в'язниця, до якої присудив себе сам, тому в тридцяті роки він подався у Польщу, де мешкала сестра. Там і залишився, там знайшов нову сім'ю. Як людині, що пливе темної ночі супроти течії, йому не вистачило орієнтирів, аби точно вирахувати, куди ж його заносить.

Під час війни 1939-1945 років його луцька сім'я залишилася без підтримки. І досі в родинних колах зберігаються перекази про те, як у голодні роки перша дружина Жоржа Ольга вимінювала на хліб сімейні реліквії, старовинні картини з портретами родичів у рамах, антикваріат та колекцію живопису.

Світлана Іванівна побачила камінь в одному із залів Волинського краєзнавчого музею і запросила до розмови. А мені пригадався вислів Шопенгауера: "Історія – це безперервний і неспокійний сон поколінь людей, у сні бувають повторювані форми, і немає нічого іншого, окрім форм". Такою "формою" для родини Нарушевичів-Добровольських став цей камінь-пам'ятник. Він зберігся, аби і ми дізналися про його власників.

[1] Фонди ВКМ, РЗ-1388

[2] Державний архів Волинської області, ф.3, оп.1, спр.990, л.7об.

[3] Мердер А. Мало известный монумент // фонди ВКМ, ДМ-6444

[4] Пушкар Н.Ю. Найстаріший монумент // Вісник.- 1999.- 28 січня.